

Marzena Remlein

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Wydział Zarządzania, Katedra Rachunkowości
marzena.remlein@ue.poznan.pl

POLITYKA RACHUNKOWOŚCI GRUPY KAPITAŁOWEJ W ZAKRESIE WYCENY

Streszczenie: Jednostka gospodarcza prowadząca działalność gospodarczą jest zobowiązana do stosowania obowiązujących przepisów prawa bilansowego, które w wielu wypadkach mają charakter alternatywnych. Wybór najkorzystniejszych z punktu widzenia podmiotu rozwiązań jest dokonywany w ramach przyjętej polityki rachunkowości jednostki gospodarczej oraz grupy kapitałowej. Jednym z istotnych obszarów, który wymaga rozstrzygnięcia na etapie opracowywania polityki rachunkowości, jest wycena. Dokonanie wyboru metod i zasad wyceny poszczególnych składników majątkowych oraz zobowiązań ma wpływ na prezentowany w sprawozdaniu finansowym obraz jednostki bądź grupy kapitałowej.

Celem artykułu jest próba zasygnalizowania problemu opracowywania polityki rachunkowości grupy kapitałowej jako złożonego podmiotu gospodarczego oraz wskazanie możliwych rozwiązań w polityce rachunkowości grupy kapitałowej w zakresie wyceny.

Tak sformułowanemu celowi podporządkowano konstrukcję artykułu, który składa się z czterech części poprzedzonych wstępem i podsumowanych w zakończeniu. Pierwsza część dotyczy istoty polityki rachunkowości jednostki gospodarczej oraz polityki rachunkowości grupy kapitałowej. W dalszej kolejności omówiono formy i instrumenty polityki rachunkowości podmiotu gospodarczego. Trzecią część poświęcono wycenie jako istotnemu obszarowi „praw wyboru” polityki rachunkowości. Rozważania ostatniej części dotyczą rozwiązań z zakresu wyceny aktywów netto jednostek funkcjonujących w grupie kapitałowej oraz wyceny wartości firmy.

Słowa kluczowe: polityka rachunkowości jednostki gospodarczej, polityka rachunkowości grupy kapitałowej, prawa wyboru, pola swobodnego działania, instrumenty polityki rachunkowości, wycena, wycena aktywów netto, wycena wartości firmy, skonsolidowane sprawozdanie finansowe.

Klasyfikacja JEL: M41, M49.

Wstęp

Zasady prowadzenia rachunkowości w polskich jednostkach gospodarczych są regulowane przepisami ustawy o rachunkowości oraz aktów wykonawczych, w dużej mierze wzorowanymi na rozwiązaniach określonych w Międzynarodowych

Standardach Sprawozdawczości Finansowej. Zawarte we wspomnianych regulacjach przepisy mają charakter bezwzględnie obowiązujących lub alternatywnych. Przyjęcie w polskim prawie bilansowym rozwiązań alternatywnych jest podyktowane – z jednej strony – niemożliwością uregulowania wszystkich zdarzeń występujących w działalności gospodarczej, z drugiej zaś – chęcią przekazania poszczególnym jednostkom gospodarczym możliwości wyboru najkorzystniejszego z jej punktu widzenia rozwiązania. Dążenie do osiągnięcia zamierzonych celów powoduje, że jednostki nieustannie muszą dokonywać wyboru rozwiązań, które w najlepszym stopniu przyczynią się do ich realizacji. W wypadku wyboru rozwiązań rachunkowych – metod wyceny, sposobu ewidencji i prezentacji – mamy do czynienia z polityką rachunkowości.

W przypadku złożonej struktury gospodarczej, jaką jest grupa kapitałowa, pojawia się problem opracowania zarówno polityki rachunkowości pojedynczych podmiotów funkcjonujących w ramach grupy, jak i polityki rachunkowości całej grupy kapitałowej, która stanowi odrębny podmiot rachunkowości.

Jednym z istotnych obszarów, który wymaga rozstrzygnięcia na etapie opracowywania polityki rachunkowości, jest dokonanie wyboru metod i zasad wyceny, albowiem to wartość poszczególnych składników majątkowych oraz zobowiązań ma wpływ na prezentowany w sprawozdaniu finansowym obraz jednostki oraz grupy kapitałowej.

Przedmiotem rozważań niniejszego artykułu jest wycena jako istotny obszar „praw wyboru”¹ w zakresie polityki rachunkowości grupy kapitałowej. Zasadne zatem staje się pytanie o rozwiązania przyjęte w polityce rachunkowości grupy kapitałowej i ich zgodność z rozwiązaniami przyjętymi w polityce rachunkowości jednostek tworzących grupę.

Celem artykułu jest próba zasygnalizowania problemu opracowywania polityki rachunkowości grupy kapitałowej jako złożonego podmiotu gospodarczego oraz wskazanie możliwych rozwiązań w polityce rachunkowości grupy kapitałowej w zakresie wyceny.

Osiągnięcie powyższego celu determinuje przyjęcie następującej struktury opracowania:

- zdefiniowanie pojęć: polityka rachunkowości jednostki gospodarczej i polityka rachunkowości grupy kapitałowej,
- zidentyfikowanie podstawowych obszarów „praw wyboru” polityki rachunkowości i instrumentów ich realizacji,
- omówienie istoty i warunków prawidłowej wyceny,

¹ Termin „prawo wyboru” pochodzi z pracy *Wprowadzenie do rachunkowości spółek* [Weber i Kufel 1993, s.187]. Prawa wyboru są to wyraźnie i jednoznacznie przyznane alternatywy postępowania. Pojawiają się wówczas, gdy w odniesieniu do określonego stanu faktycznego można przyjąć co najmniej dwa różne, ściśle ustalone rozwiązania, które wzajemnie się wykluczają, a o ich wyborze decyduje przedsiębiorstwo [Kamiński 2003, s.14].

- zaprezentowanie rozwiązań w zakresie wyceny w polityce rachunkowości grupy kapitałowej.

W celu zdiagnozowania zakresu przedmiotowego artykułu wykorzystano metodę analizy literatury oraz aktów prawnych, a dla potrzeb prezentacji rozwiązań przyjętych w polityce rachunkowości grupy kapitałowej w zakresie wyceny zastosowano metodę analizy porównawczej oraz metodę wnioskowania indukcyjnego.

1. Polityka rachunkowości jednostki gospodarczej a polityka rachunkowości grupy kapitałowej

Po raz pierwszy pojęcie polityki rachunkowości zostało wprowadzone do polskiej nauki rachunkowości przez W. Brzezina w 1964 roku jako składnik trójczłonowej formuły rachunkowości, obejmujący teorię, praktykę i politykę. Zdaniem W. Brzezina, polityka rachunkowości to „cała sfera działalności organów państwowych (np. Departament Rachunkowości Ministerstwa Finansów) lub instytucji powołanych przez krajowe i międzynarodowe stowarzyszenia księgowych, zmierzających do normalizacji czy też standaryzacji rachunkowości” [Brzezina 1995, s. 32]. Obecnie w literaturze przedmiotu termin polityka rachunkowości jest definiowana jako:

- „zastosowanie przez zarząd przedsiębiorstwa w sporządzaniu sprawozdań finansowych specyficznych zasad, konwencji, reguł i praktyk dobranych odpowiednio do odwzorowania jego rzeczywistej pozycji finansowej, dochodowej i dokonań [...]. Selekcja i zastosowanie zasad, reguł [...] powinno być dokonywane w świetle realizacji celu, jakiemu służą sprawozdania finansowe” [Jarugowa i Walińska 1997, s.23],
- „zbiór standardów rachunkowości, opinii, interpretacji, reguł oraz przepisów wykorzystywanych przez przedsiębiorstwa w ich sprawozdawczości finansowej” [Hendriksen i van Breda 2002, s. 250],
- „ustalona i zaakceptowana przez przedsiębiorstwo w ramach polityki bilansowej specyfikacja wybranych spośród możliwych (i zgodnie z prawem bilansowym) sposobów zapewniających stworzenie (w ramach systemu informacyjnego rachunkowości finansowej) sprawozdań finansowych o cechach jakościowych wymaganych przez prawo bilansowe” [Karmańska 2009, s. 48],
- „wybrane i stosowane przez jednostkę rozwiązania dopuszczone ustawą, w tym także określone w MSR, zapewniające wymaganą jakość sprawozdań finansowych” [Ustawa z 29 września 1994, art. 3, ust. 1, pkt 11],
- „konkretne prawidła, metody, konwencje, reguły i praktyki przyjęte przez jednostkę gospodarczą przy sporządzaniu i prezentacji sprawozdań finansowych” [MSSF 2007, s. 493].

Analiza cytowanych powyżej definicji pozwala stwierdzić, że w przeciwieństwie do pierwotnego pojęcia polityki rachunkowości w ujęciu makroekonomicznym, obecnie prezentowane w literaturze przedmiotu definicje określają politykę rachunkowości w ujęciu mikroekonomicznym, odnosząc ją do konkretnej jednostki gospodarczej.

Przedsiębiorstwo decyduje więc o wyborze rozwiązań, które ostatecznie składają się na jego politykę rachunkowości, przy czym kryterium wyboru jest uzyskanie pożądanego obrazu firmy. Wachlarz możliwych rozwiązań wynika z regulacji krajowych i międzynarodowych. Decydem, dokonującym wyboru rozwiązań, jest kadra zarządzająca przedsiębiorstwa, a kryterium determinującym wybór jest przedstawienie użytecznej informacji w postaci sprawozdań finansowych [Remlein 2007, s. 296].

Dokonywanie wyboru rozwiązań dotyczących metod wyceny, sposobu ewidencji i prezentacji informacji finansowych w równym stopniu dotyczy pojedynczego podmiotu i grupy kapitałowej. Zasadne zatem jest postawienie w tym miejscu pytania: czy polityka rachunkowości grupy kapitałowej jest sumą polityki rachunkowości jednostek ją tworzących? Odpowiedź na tak postawione pytanie jest negatywna, tak jak negatywna jest odpowiedź na pytanie, czy grupa kapitałowa jest prostą sumą jednostek ją tworzących. W związku z tym wyłania się nowy problem: jak należy rozumieć politykę rachunkowości grupy kapitałowej?

Grupa kapitałowa jest z jednej strony organizacją gospodarczą złożoną z wielu pojedynczych podmiotów, z drugiej zaś – sama jest podmiotem w rozumieniu prawa bilansowego. Konsekwencją takiego rozumienia grupy kapitałowej jest konieczność dokonywania wyboru zarówno na poziomie pojedynczych podmiotów, jak i całej grupy kapitałowej. W pierwszym wypadku jest konieczne zastosowanie tych samych (a w szczególnych wypadkach porównywalnych) rozwiązań.

Powyższe rozważania upoważniają do stwierdzenia, że w polityce rachunkowości grupy kapitałowej można wyróżnić:

- politykę rachunkowości całej grupy kapitałowej jako złożonej struktury gospodarczej,
- politykę rachunkowości jednostek gospodarczych tworzących grupę kapitałową [Remlein 2006, s. 206].

2. Formy i instrumenty polityki rachunkowości podmiotu gospodarczego

Dążenie do przedstawienia odpowiedniego, założonego z góry obrazu jednostki, który wywoła oczekiwane i pożądane reakcje odbiorców sprawozdania finansowego, jest naturalne i może być osiągane poprzez zastosowanie różnych metod. Dla osiągnięcia założonych celów polityki rachunkowości służą różne jej formy

oraz instrumenty. Rozróżnia się dwie formy polityki rachunkowości [Sawicki 2009, s. 33]:

- materialną politykę bilansową, która polega na oddziaływaniu na wartość aktywów i pasywów oraz wysokość wyniku finansowego ujętego w sprawozdaniu rocznym,
- formalną politykę bilansową, która zajmuje się strukturą, grupowaniem, ujęciem i objaśnianiem pozycji sprawozdania finansowego.

W praktyce można zauważyć wewnętrzne zależności między obu formami, które wzajemnie się przenikają i uzupełniają. W celu realizacji form polityki bilansowej jednostki stosują różne instrumenty, obejmujące zarówno „prawa wyboru”, jak i „pola swobodnego działania”.

„Prawa wyboru” są wybieralnymi, alternatywnymi unormowaniami. Występują wówczas, gdy w odniesieniu do określonego stanu faktycznego można przyjąć, zgodnie z obowiązującym prawem bilansowym, co najmniej dwa różne, wykluczające się wzajemnie rozwiązania.

Natomiast „pola swobodnego działania” są wynikiem praktycznej niemożności pełnego normowania rzeczywistości gospodarczej. Stanowią swego rodzaju „wolny obszar”, którego granice nie są ściśle i jednoznacznie ustalone.

Wszelkie możliwe zabiegi i posunięcia, które mają służyć osiągnięciu zamierzonego celu i mieszczą się w obszarze rachunkowości, stają się tym samym instrumentami tej polityki [Karmańska 2004, s. 327].

Instrumenty² polityki rachunkowości można określić jako narzędzia, za pomocą których polityka rachunkowości jednostki gospodarczej jest realizowana na poziomie kreowania pożądanego wizerunku jednostki w sprawozdaniu finansowym.

W tym kontekście wydaje się uzasadnione stwierdzenie, że wykorzystywane w polityce rachunkowości instrumenty mają na celu przedstawienie pożądanego przez jednostkę obrazu jej działalności i wywołanie określonej reakcji ze strony użytkowników tych informacji. Pożyczany efekt polityki rachunkowości jednostka gospodarcza może osiągnąć, stosując różnego rodzaju instrumenty, które ze względu na przedmiot odniesienia można sklasyfikować jako:

- instrumenty materialne,
- instrumenty formalne,
- instrumenty czasowe.

Instrumenty materialne dotyczą najistotniejszych – zdaniem autorki – obszarów rachunkowości, będących przedmiotem rozważań niniejszego opracowania, a mianowicie wartości aktywów i pasywów oraz wyniku finansowego. W szczególności obejmują one przedsięwzięcia wpływające na:

² Instrument to sposób, metoda, zasada jakiegoś działania; środek służący do realizacji czegoś – por. *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 746.

- wartość pozycji aktywów i pasywów,
- wartość kategorii wynikowych, tj. przychodów i kosztów,
- metody wyceny majątku trwałego i obrotowego,
- stosowanie rozliczeń międzyokresowych,
- tworzenie rezerw i dokonywanie odpisów.

Formalne instrumenty bazują na wykorzystaniu praw wyboru układu i szczegółowości sprawozdania finansowego. W szczególności należą do nich prawa wyboru:

- sposobu prezentacji danych w sprawozdaniu finansowym,
- wariantu rachunku zysków i strat,
- metody sporządzania rachunku zysków i strat,
- stopnia szczegółowości informacji dodatkowej,
- sposobu podziału zysku.

Ostatnią grupę instrumentów polityki rachunkowości stanowią instrumenty czasowe. Do najistotniejszych instrumentów czasowych zalicza się [Sawicki 2009, s. 34]:

- wybór momentu bilansowego,
- ustalenie terminu przedłożenia, zatwierdzenia i ogłoszenia rocznego sprawozdania finansowego.

Zestawienie przykładowych instrumentów polityki rachunkowości prezentuje poniższa tabela.

Przykładowe instrumenty polityki rachunkowości

Rodzaje instrumentów	Przykładowe instrumenty
Materialne	– metody wyceny składników majątkowych – okres i metody amortyzacji środków trwałych – sposób ewidencji kosztów – metody wyceny zużycia rzeczowych składników aktywów obrotowych – zasady ustalania kosztu wytworzenia – zasady i zakres tworzenia rezerw
Formalne	– sposób prezentacji danych w sprawozdaniu finansowym – wariant rachunku zysków i strat – wariant rachunku przepływów pieniężnych – stopień szczegółowości informacji dodatkowej – sposób podziału zysku
Czasowe	– okres sprawozdawczy i moment bilansowy – okres oddziaływania poszczególnych przedsięwzięć – termin zatwierdzania sprawozdania finansowego

Wachlarz instrumentów polityki rachunkowości jest stosunkowo szeroki, zatem jednostki gospodarcze mają możliwość wpływania na swój sprawozdawczy wizerunek. Można więc uznać za prawdziwą tezę, że zestaw instrumentów polityki bilansowej pozwala kreować pożądany wizerunek podmiotu przez informacje finansowe ujęte w sprawozdaniach finansowych.

3. Wycena jako istotny obszar „praw wyboru” polityki rachunkowości jednostki gospodarczej

Wycena jest uznawana za jeden z istotnych paradygmatów rachunkowości, zgodnie z którym głównym zadaniem rachunkowości jest dokonywanie wyceny. Pogląd taki reprezentuje R. Mattessich, uznając za bezpośredni cel rachunkowości prawidłową bądź „w przybliżeniu prawidłową” wycenę poszczególnych składników aktywów i pasywów oraz prawidłowe ustalenie wyniku działalności przedsiębiorstwa [Mattessich 1987, s. 255].

Cechą charakterystyczną rachunkowości jest więc ujęcie w jednostkach pieniężnych odmiennych co do istoty obiektów, co pozwala na ich porównanie. Stosowanie jednostek pieniężnych w rachunkowości służy odzwierciedleniu stanu i zmian w tym stanie składników majątkowych, źródeł ich finansowania oraz kategorii wynikowych. Można zatem stwierdzić, że wycena jest elementem procesu informacyjnego jednostki gospodarczej, dzięki której jest realizowana funkcja informacyjna jako podstawowa funkcja rachunkowości.

W polskiej literaturze przedmiotu rozważania na temat wyceny podjął J. Górski, który wycenę zdefiniował jako „określenie ceny, czyli wyznaczenie stosunku pomiędzy jednostkami pieniężnymi waluty krajowej a jednostkami naturalnymi szeroko pojętych rzeczy i zjawisk gospodarczych” [Górski 1975, s.120]. Operując pojęciem „cena”, wskazuje się równocześnie na rodzaj zastosowanego miernika, ponieważ to cena jest pieniężnym wyrazem wartości. Termin „wartość” jest używany w tym wypadku w znaczeniu umownym, wynikającym z przyjęcia cen za mierniki wartości przedmiotu obserwacji rachunkowości [Micherda 2001, s. 68].

Obecnie wycena w rachunkowości jest definiowana przez pryzmat roli, jaką odgrywa w procesie tworzenia informacji finansowych. Można zatem spotkać się z następującymi stwierdzeniami odnoszącymi się do terminu „wycena”:

- wycena – z punktu widzenia rachunkowości – polega na tym, że wielkości wyrażone w mierniku pieniężnym przypisuje się zdarzeniom gospodarczym, poszczególnym kategoriom majątkowym i każdej innej informacji utrwalonej w księgach rachunkowych i w sprawozdaniach finansowych [Gmytrasiewicz i Karmańska 2006, s. 32],

- przez wycenę w rachunkowości, nazywaną też wyceną bilansową bądź wyceną składników majątkowych, należy rozumieć ustalanie wartości ewidencyjnych oraz pozycji sprawozdań finansowych [Zadroga 2005, s. 818],
- wycena polega na przyporządkowaniu wielkości liczbowych cechom obiektów, takich jak aktywa, lub działań, takich jak produkcja [Hendriksen i van Breda 2002, s. 488],
- proces, zmierzający do ustalenia kwot pieniężnych, w jakich składniki sprawozdania finansowego mają zostać ujęte w bilansie oraz w rachunku zysków i strat [MSSF 2007, s. 71].

Trudno nie zgodzić się z rolą i rangą wyceny w rachunkowości, należy jednak zauważyć, że ma ona zawsze charakter instrumentalny. Oznacza to, że wycena nie jest celem samym w sobie, lecz zależy od pewnych warunków, a mianowicie:

- celu wyceny,
- momentu wyceny,
- przedmiotu wyceny i jego rozmiarów (stopień indywidualizacji przedmiotu wyceny),
- przyjętych w polityce rachunkowości metod wyceny.

Wycena jest dokonywana w celu określenia wartości majątku z punktu widzenia szeroko rozumianych „ruchów” własnościowych, inwestycyjnych, takich jak: przejęcia, fuzje, podział jednostek gospodarczych oraz potrzeb podatkowych, ubezpieczeniowych, a także pozyskania nowych źródeł finansowania. W każdym z tych wypadków rezultat wyceny jest skierowany do zewnętrznego odbiorcy informacji pochodzącej z rachunkowości. Jeżeli natomiast odbiorca informacji znajduje się wewnątrz jednostki, to wycena sprowadza się do ukazania stanu obecnego, umożliwiając podjęcie decyzji dotyczących rozwoju jednostki.

W zależności od momentu wyceny, można rozróżnić wycenę bieżącą i bilansową. Wycena bieżąca sprowadza się do określenia wartości, zgodnie z którą przedmiot wyceny zostaje wprowadzony do ksiąg rachunkowych. Natomiast wycena bilansowa polega na aktualizacji wartości ustalonej na poprzedni moment wyceny. Powinna zatem uwzględniać wszelkie zmiany, w okresie sprawozdawczym, w wartości określonego składnika majątku bądź źródła jego finansowania, które wpłynęły na ostateczną wartość prezentowaną w sprawozdaniu finansowym.

Celem przeprowadzenia prawidłowego pomiaru wartości konieczne jest określenie przedmiotu, kategorii oraz metod pomiaru. W wypadku rachunkowości przedmiotem pomiaru jest działalność gospodarcza, a więc zdarzenia gospodarcze występujące w podmiocie i efekty tych zdarzeń. Pomiar zdarzenia oznacza wyrażenie go w wartościach pieniężnych oraz wskazanie obszaru działalności jednostki, na który ma on wpływ. Aby było to możliwe, konieczne jest zakwalifikowanie skutku zdarzenia do podstawowych kategorii finansowych [Walińska 2002, s. 43].

Przepisy ustawy o rachunkowości określają podstawowe kategorie finansowe, będące przedmiotem pomiaru sytuacji majątkowo-finansowej i wyniku jednostki oraz stanowiące podstawowe składniki dwóch najistotniejszych elementów sprawozdania finansowego – bilansu oraz rachunku zysków i strat. Zdefiniowane zostały aktywa, zobowiązania, przychody i zyski oraz koszty i straty.

Obraz rzeczywistości gospodarczej w postaci sytuacji majątkowo-finansowej jest prezentowany poprzez majątek i źródła jego finansowania, a celem pomiaru jest ustalenie w sposób wiarygodny wartości poszczególnych składników majątkowych i źródeł ich finansowania. Wynik działalności jednostki jest opisywany przez kategorie wynikowe – przychody, koszty, zyski i straty.

Jeśli chodzi o wybór i przyjęcie w polityce rachunkowości podmiotu gospodarczego metody wyceny, to od lat wśród rachunkowców toczy się dyskusja na temat wyższości kosztu historycznego nad wyceną według kosztu bieżącego i odwrotnie. Wydaje się zatem, że korzystne byłoby przyjęcie rozwiązania jednej, ogólnie akceptowanej metody wyceny. Jednak głębsza refleksja prowadzi do stwierdzenia, że nie byłaby ona w stanie sprostać wszystkim celom wyceny. Zatem dobór i przyjęcie w polityce rachunkowości jednostki gospodarczej odpowiedniej metody wyceny jest istotną (jeśli nie najistotniejszą) kwestią podlegającą rozstrzygnięciu na etapie jej opracowywania i wymaga w każdym wypadku wiedzy o odbiorcy informacji oraz celu ich wykorzystania.

Podsumowując, można stwierdzić, że wycena to działanie polegające na przyporządkowaniu określonej wartości poszczególnym przedmiotom wyceny, takim jak: składniki majątkowe, kapitałowe oraz wynikowe, przy wykorzystaniu przyjętej w polityce rachunkowości danego podmiotu, metody wyceny. Instrumentalny charakter wyceny powoduje, że dokonując wspomnianego przyporządkowania, należy uwzględnić czynniki (cel, moment, przedmiot) wpływające na ostateczny rezultat wyceny.

4. Wycena w polityce rachunkowości grupy kapitałowej

Polityka rachunkowości grupy kapitałowej – jak już wcześniej wskazano – obejmuje politykę rachunkowości wszystkich jednostek gospodarczych funkcjonujących w ramach grupy, oraz politykę rachunkowości grupy jako odrębnego podmiotu rachunkowości.

Polityka rachunkowości grupy kapitałowej jako całości, z jednej strony stanowi pakiet rozwiązań wykorzystywanych przy prezentacji sytuacji majątkowo-finansowej grupy kapitałowej, z drugiej zaś – określa „wytyczne” dla rozwiązań w zakresie polityki rachunkowości poszczególnych jednostek.

Rozwiązania wypracowane przez jednostkę dominującą w postaci „wytycznych” dla poszczególnych jednostek stanowią podstawę polityki rachunkowości

poszczególnych jednostek grupy. Polityka rachunkowości pojedynczych podmiotów wywiera też wpływ na rozwiązania przyjęte dla grupy kapitałowej jako całości.

Polityka rachunkowości grupy kapitałowej jest zatem spójną całością polityki wszystkich podmiotów funkcjonujących w grupie, przy czym swego rodzaju „klamrą spinającą” jest polityka rachunkowości opracowana na poziomie jednostki dominującej, która wyznacza rozwiązania dotyczące zasad konsolidacji sprawozdań finansowych.

Przedmiotem rozważań niniejszego opracowania jest polityka rachunkowości grupy kapitałowej rozumianej jako jednolity podmiot rachunkowości. W szczególności dalszy wywód dotyczy problemu wyceny bilansowej na moment sporządzania skonsolidowanego sprawozdania finansowego.

Do istotnych problemów, wymagających rozwiązania na etapie opracowywania polityki rachunkowości grupy kapitałowej, należy zaliczyć wycenę:

- aktywów netto jednostki dominującej i jednostek zależnych, które podlegają konsolidacji,
- wartości firmy.

Dla celów konsolidacji sprawozdań finansowych wszystkie jednostki grupy kapitałowej powinny stosować jednakowe metody wyceny aktywów i pasywów zgodne z zasadami (polityką) rachunkowości przyjętymi przez jednostkę dominującą [Rozporządzenie Ministra Finansów z 25 września 2009, § 4 ust. 1]. Uzasadnieniem tak sformułowanego zalecenia jest zapewnienie porównywalności informacji finansowych zawartych w jednostkowych sprawozdaniach finansowych a podlegających sumowaniu. Niestety w przepisach ustawy o rachunkowości można zauważyć zapis będący w sprzeczności z wyżej wymienionym postulatem porównywalności. Przepisy ustawy bowiem nakazują zsumować poszczególne pozycje odpowiednich sprawozdań finansowych jednostki dominującej i jednostek zależnych oraz dokonać wyłączeń i korekt, przy czym wyłączeniu podlega wyrażona w cenie nabycia wartość udziałów posiadanych przez jednostkę dominującą w jednostkach zależnych z tą częścią, wycenionych według wartości godziwej aktywów netto jednostek zależnych [Ustawa z 29 września 1994, art. 60, ust. 1 i 2]. Oznacza to, że sprawozdanie finansowe jednostki dominującej prezentuje pozycje aktywów i zobowiązań wycenione według wartości księgowej (historycznej), natomiast sprawozdania finansowe jednostek zależnych zawierają poszczególne pozycje aktywów i zobowiązań według wartości godziwej (aktualnej, w wielu wypadkach szacowanej).

Co prawda przepisy wykonawcze dopuszczają możliwość odstępiania – z ważnych przyczyn³ – od wymogu stosowania jednakowych metod wyceny aktywów i pasywów, ale wówczas jednostka dominująca jest zobowiązana dokonać odpowiednich przekształceń sprawozdania finansowego jednostki, dostosowując

³ Polskie przepisy prawa bilansowego nie określają, jakie przyczyny należy uznać za ważne.

dane do metod i zasad przyjętych przy sporządzaniu skonsolidowanego sprawozdania finansowego. Konieczne jest jednak, aby informacje o korektach zostały zamieszczone w dodatkowych informacjach i objaśnieniach skonsolidowanego sprawozdania finansowego oraz zostały ujawnione wielkości poszczególnych pozycji sprawozdania finansowego, dla którego przyjęto odmienne metody i zasady wyceny [Rozporządzenie Ministra Finansów z 25 września 2009, § 4 ust. 2–3].

Można jednak odstąpić od dokonywania powyższych korekt, jeżeli [Rozporządzenie Ministra Finansów z 25 września 2009, § 4 ust. 4]:

- ich dokonanie nie jest możliwe,
- takie odstąpienie nie uniemożliwi spełnienia warunku rzetelności i jasności obrazu grupy kapitałowej.

W wypadku odstąpienia od dokonywania korekt należy podać jego uzasadnienie w dodatkowych informacjach i objaśnieniach skonsolidowanego sprawozdania finansowego.

Jednakowe metody wyceny aktywów i pasywów należy stosować w sposób ciągły w kolejnych latach obrotowych. Ewentualne zmiany metod wyceny i zasad obejmowania jednostek powiązanych skonsolidowanym sprawozdaniem finansowym mogą być dokonywane ze skutkiem od pierwszego dnia roku obrotowego. Ponadto każdą zmianę należy ujawnić we wprowadzeniu do skonsolidowanego sprawozdania finansowego, podając przyczynę zmian, jej wpływ liczbowy na wynik finansowy oraz zapewniając porównywalność danych za poszczególne okresy sprawozdawcze objęte tym sprawozdaniem finansowym [Rozporządzenie Ministra Finansów z 25 września 2009, § 4 ust.5].

Podsumowując, można stwierdzić, że intencją ustawodawcy w zakresie konsolidacji sprawozdań finansowych było zachowanie porównywalności danych sprawozdawczych jednostek, których sprawozdania podlegają konsolidacji, poprzez stosowanie jednakowych metod i zasad wyceny. Można jednak zauważyć brak konsekwencji w egzekwowaniu tego wymogu, albowiem przepisy ustawy o rachunkowości dopuszczają sytuację, gdy w zależności od charakteru jednostki powiązanej są stosowane różne metody wyceny.

Kolejny problem wymagający rozwiązania w polityce rachunkowości grupy kapitałowej dotyczy wyceny wartości firmy.

Po pierwsze należy ustalić poziom istotności, który przesądzi o prezentacji (lub nie) wartości firmy jako składnika aktywów w skonsolidowanym bilansie. Zgodnie z zasadą istotności, jeżeli wartość firmy, powstała przy przejęciu udziałów/akcji jednej jednostki przez inną, wykazuje wartość nieistotną (niewielką w stosunku na przykład do sumy bilansowej skonsolidowanego bilansu przed dokonanymi korektami i wyłączeniami), to można dokonać jednorazowego odpisu (amortyzacyjnego). W takim wypadku w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym wartość firmy wykazuje wartość zerową. Rozwiązanie takie jest możliwe

jednak pod warunkiem, że w polityce rachunkowości grupy kapitałowej jednostka dominująca określi górną granicę poziomu istotności.

Po drugie należy określić okres odpisów amortyzacyjnych wartości firmy. Ustawa o rachunkowości stanowi, że „od wartości firmy jednostka dokonuje odpisów amortyzacyjnych w okresie nie dłuższym niż 5 lat. W uzasadnionych przypadkach kierownik jednostki może wydłużyć ten okres do lat 20” [Ustawa z 29 września 1994, art. 44b, ust.10]. Tak sformułowany zapis wymaga od jednostki dominującej określenia w polityce rachunkowości grupy kapitałowej:

- jednolitego okresu odpisu wartości firmy dla wszystkich jednostek zależnych,
- określenia, co należy rozumieć przez pojęcie „uzasadnione przypadki”.

Po trzecie należy określić przesłanki powodujące trwałą utratę wartości składnika aktywów „wartość firmy”. Zgodnie z przepisami rozporządzenia „jeżeli składnik aktywów „wartość firmy” uległ trwałej utracie wartości, to dokonuje się odpisu tej wartości na skonsolidowany rachunek zysków i strat” [Rozporządzenie Ministra Finansów z 25 września 2009, § 12 ust.3]. Aby zachować porównywalność danych sprawozdawczych wszystkich jednostek grupy, należy w polityce rachunkowości grupy kapitałowej przyjąć te same zasady oceny przesłanek do dokonywania odpisu z tytułu trwałej utraty wartości.

Zakończenie

Przeprowadzone rozważania stanowiące wypełnienie istniejącej luki badawczej w obszarze polityki rachunkowości grupy kapitałowej, pozwalają na sformułowanie następujących wniosków.

- Polityka rachunkowości jest postrzegana zarówno w ujęciu makroekonomicznym i wówczas jest utożsamiana z polityką ustawodawczą państwa, głównie w obszarze prawa bilansowego, jak i w ujęciu mikroekonomicznym, gdy jest odnoszona do konkretnego podmiotu gospodarczego.
- Każdy podmiot gospodarczy, a więc i grupa kapitałowa, musi określić swoją politykę firmy, a w jej ramach politykę częściową, w tym także politykę rachunkowości.
- Wskazano na dwie, ściśle ze sobą powiązane, płaszczyzny polityki rachunkowości grupy kapitałowej: pierwsza – to polityka rachunkowości całej grupy kapitałowej, druga natomiast – to polityka rachunkowości jednostek ją tworzących.
- Wachlarz instrumentów wykorzystywanych w polityce rachunkowości jest stosunkowo szeroki, zatem możliwości wpływania na sprawozdawczy wizerunek jednostki bądź grupy kapitałowej są duże.
- Wycena stanowi istotny obszar „praw wyboru” przyjętej w grupie kapitałowej polityki rachunkowości. Do istotnych problemów, wymagających rozwiązania

na etapie opracowywania polityki rachunkowości grupy kapitałowej, zaliczono wycenę:

- aktywów netto jednostki dominującej i jednostek zależnych, które podlegają konsolidacji,
- wartości firmy.

Bibliografia

- Brzezin, W., 1995, *Nauka, polityka i praktyka rachunkowości*, Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej Stowarzyszenia Księgowych w Polsce nr 32, Warszawa.
- Gmytrasiewicz, M., Karmańska, A., 2006, *Rachunkowość finansowa*, Difin, Warszawa.
- Górski, J., 1975, *Metody poznawcze rachunkowości*, PWE, Warszawa.
- Hendriksen, E.A., Breda, M.F. van, 2002, *Teoria rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Jarugowa, A., Walińska, E., 1997, *Roczne sprawozdanie finansowe – ujęcie księgowe a podatkowe*, ODDK, Gdańsk.
- Kamiński, R., 2003, *Polityka bilansowa a ocena działalności przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Ars boni et aequi, Poznań.
- Karmańska, A., 2004, *Zarządcze przesłanki imperatywu wyceny bilansowej*, w: Kiziukiewicz, T. (red.), *Rachunkowość w zarządzaniu jednostkami gospodarczymi*, Uniwersytet Szczeciński i Akademia Rolnicza w Szczecinie, Szczecin.
- Karmańska, A., 2009, *Wartość ekonomiczna w systemie informacyjnym rachunkowości finansowej*, Difin, Warszawa.
- Mattessich, R., 1987, *An Attempt to Apply Lakatos's Research Programmes, Stegmüller's Theory Nets and Bunge's Family of Research Fields to Accounting Theory*, Sonderdruck aus Logik, Philosophy of Science and Epistemology, Wien.
- Micherda, B., 2001, *Analityczna funkcja rachunkowości*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków.
- MSSF, 2007, *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2007*, t. 1, International Accounting Standards Board, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Londyn–Warszawa.
- Remlein, M., 2006, *Uwarunkowania polityki rachunkowości grup kapitałowych*, w: Gabrusewicz, W. (red.), *Prace Katedry Rachunkowości z okazji jubileuszu 75-lecia*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Poznaniu nr 82, Poznań.
- Remlein, M., 2007, *W poszukiwaniu ład u terminologicznego. Polityka rachunkowości, polityka bilansowa, zasady rachunkowości*, w: Gabrusewicz, W. (red.), *Rachunkowość w teorii i praktyce*, t.1: *Rachunkowość finansowa*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 25 września 2009 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania przez jednostki inne niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji skonsolidowanych sprawozdań finansowych grup kapitałowych, Dz.U. nr 169, poz. 1327.

- Sawicki, K., 2009, *Wykorzystanie polityki bilansowej i analizy finansowej w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Ekspert, Wrocław.
- Ustawa z 29 września 1994 r. o rachunkowości, t.j. Dz.U. 2009, nr 152, poz. 1223 ze zm.
- Walińska, E. (red.), 2002, *Zasady wyceny bilansowej i ustalania wyniku zgodnie ze znowelizowaną ustawą o rachunkowości*, Centrum Controllingu i Analiz Ekonomicznych, Łódź.
- Weber, J., Kufel, M., 1993, *Wprowadzenie do rachunkowości spółek*, Wydawnictwo Park, Bielsko-Biała.
- Zadroga, S., 2005, *Wycena w rachunkowości*, w: Gmytrasiewicz, M. (red.), *Encyklopedia rachunkowości*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa.

VALUATION IN THE ACCOUNTING POLICY OF A GROUP OF COMPANIES

Abstract: The aim of this paper is to present solutions regarding overall valuation in the accounting policy of a group of companies.

The article is divided into four parts, preceded by an introduction and followed by conclusions. Part one describes the essence of the accounting policy for a single entity and for a group of companies. The essence of accounting policy is choosing the right solution from among the various alternatives offered by the accounting laws. Part two focuses on the forms and instruments of the accounting policy. In the third part of the article the author presents the essence and meaning of valuation. The final part of the paper presents the author's solutions regarding the valuation of net assets and goodwill.

Keywords: accounting policy of an entity, accounting policy of a group of companies, instruments of accounting policy, valuation, valuation of net assets, valuation of goodwill, consolidated financial statements.